

Özel Dosya: İnfodemi ve Bilgi Düzensizlikleri Sayı Editörlerinden

Emre Toros, Tuğçe Erçetin, Emre Erdoğan

Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi'nin altıncı sayısında günümüzdeki sosyo-ekonomik karmaşaları ve siyasal gelişmeleri anlama ve açıklama çabaları dahilinde, içerisinde bulunduğumuz bilgi ekosisteminin bireyler ve toplumlara yansımalarını irdelemek istedik. Bu çaba dahilinde yeni sayımızda “yanlış bilgi”, “hakikat sonrası”, “alternatif gerçekler” gibi kavramları ele alarak farklı disiplinleri bir araya getiren metinleri okuyucularımıza sunuyoruz. Bilgi düzensizliklerinin bireylerin ve insanların “iyi olma” hallerini farklı şekillerde etkilediğini ve çoğunlukla da tehlikeli ortamlar yarattığını biliyoruz. Bu sebeple yanlış bilginin nasıl ve hangi biçimlerde yayıldığını, etkilerinin neler olduğunu ve yanlış bilgiyi engelleme yönündeki mücadele yöntemlerini ele almak bizler için önemliydi.

Dergimizin bu sayısında geleneksel ve sosyal medyada farklı düzeylerde gözlemlenen siyasal açıdan popülist söylemlerin ürettiği ve siyasal gündemlerin çerçevesinde maruz kalınan bilgi düzensizliklerine ilişkin çalışmalar bulacaksınız. Covid 19 pandemisi sırasında, yanlış bilgi yayılımı neticesinde oluşan sayısız tehdit ile mücadelede doğru bilginin ne kadar hayati olduğunu geçtiğimiz üç yıl boyunca deneyimledik. Bu sayıda okuyacağınız çalışmalar temel olarak geleneksel medya ile beraber dijital medya kanalları aracılığıyla daha kolay ve hızlı bir şekilde kalabalıklara ulaşan sözü geçen bilgi düzensizliklerini inceliyor. Konuya iletişim, psikoloji, siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerden beslenen teorik tartışmalar ve kavramlar ile yaklaşan yazarlarımız sorunsalımız hakkında oldukça geniş bir perspektif sunuyorlar. Bu perspektifi tamamlayan görüşler Bölümü ise bilimsel veri eksikliği kaynaklı “aşı karşıtlığı” gibi tutum ve davranışların sonuçlarını ve yanlış bilginin önüne geçebilmenin yollarına dair bizleri düşündüren yazıları içeriyor.

Sayımızda ilk olarak çağdaş sanatın önemli temsilcilerinden biri olan Walid Raad'ın sanatının hakikat sonrası dönemin estetik ve epistemolojik yapısını nasıl yansıttığı **Sander Oosterom** tarafından yazılan “**Walid Raad: The Art of Fiction in a Post-truth World**” makale ile irdeleniyor. Oosterom, hakikat sonrası bir dünyada gerçek hayattaki varlıklar olarak algılanan ve işlev gören hayali kişiler ve olaylardan oluşan kurguları içeren “parafiction'ın” kritik bir öneme sahip olduğunu vurguluyor. Yazar Lübnanlı rehine Souheil Bachar'ın “parafictional” inşası üzerinden bilginin oluşumunda hem önyargıların varlığını hem de medya ve tanıklığın siyasetten ayrılamayacağını öne sürüyor.

Takip eden ikinci çalışmada ise **Mehmet Ali Tuğtan**, “**Hibrid Savaşın Sisi**” başlıklı makalesinde “örtülü benlikçilik, hazırlama (priming) ve buluşsal kanaat oluşturma eğilimi” gibi kavramları kullanarak konuya alternatif bir bakış açısı ile yaklaşıyor. Tuğtan, Carl von Clausewitz’in “Savaş Üzerinde” (1984) adlı eserinde savaşın özelliklerinden biri olarak yansıttığı “Savaşın Sisi” kavramını ele alarak kavramın hibrid savaş bağlamındaki karşılığını ve bireyler/toplumlar ile olan ilişkisini tartışıyor. Kriz dönemlerindeki bilgi üretme ve edinme konusundaki sorunlar özelinde düşünebileceğimiz bu çalışma, Bilgi Alanı Operasyonları’nın hibrid savaşlardaki aktörlere ve savaşın içeriklerine dair bireylerin düşüncelerini ve eylemlerini nasıl etkilediğini sorguluyor. Yazar örtülü benlikçilik ile kişilerin kendilerini diğer kişi ve kurumlarla özdeşleştirmesi nedeniyle kendi tarafında olanları daha olumlu algıladıklarını ve karşı tarafın ise “yabancı” olarak nitelendirdiğinden hareket ederek, bu kişilerin özdeşleşme sonucunda aynı tarafta olanların içeriği ile daha çok yakınlık kurduğunu iddia ediyor. Ayrıca yazar “hazırlama” kavramını kullanarak çerçevesinde savaşan tarafların kendi mesajlarını tekrarlamalarıyla nasıl “tanıdık” hale getirdiklerini ve kendi taraflarını nasıl “olumlu” şekilde yansıttıklarını aktarıyor. Tuğtan son olarak buluşsal kanaat oluşturma kavramına referans ile karşılaşılan problemlerde sezgisel tepkilerin önemini belirterek bu tepkilerin politik harp sırasında nasıl suiistimal edilebileceğini günümüzün yaygın bir derdi olarak bizlere hatırlatıyor.

248

Warisha Aslam ve Sedef Turper Alışık, “**Mültecilere İlişkin Mezenformasyon: Sonuçları, Sürdürücüleri ve Çözüm Önerileri**” başlıklı makalesi ile son dönemlerde adeta ana akımlaşan bir mesele halinde karşımıza çıkan göçmenler hakkındaki yaygın mezenformasyonun ev sahibi topluluğun mülteciler hakkındaki tutumunu nasıl etkilediğini ve çözüm önerilerini tartışıyor. Türkiye göç tarihine de değinerek yeni bir olgu olmadığını bizlere hatırlatan çalışma, Suriye’den gelen mültecileri odak noktasına alıyor ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ve akademi, sivil toplum kuruluşları, yerel ve merkezi yönetimlere bağlı göç birimlerinde görev yapan uzmanlarla yürütülen derinlemesine görüşmeler aracılığıyla değerli bir analiz sunuyor. Aslam ve Turper-Alışık, Suriyeli mültecilere yönelik yanlış bilgilerin/iddiaların özellikle geçici koruma altındaki Suriyelilerin haklarına ya da bu gruba yönelik suçların atfedilmesine ilişkin sosyal medyada ve haberlerde karşılaşıldığının altını çiziyor. Suriyeli mültecilere yönelik mali destek alımlarına ve ülke ekonomisine etkisine ilişkin yanlış bilgilerin vatandaşların algıları üzerine etkili olduğu değerlendiriliyor. Yazarlar aynı zamanda algılanan siyasal ve kültürel tehditlerin örtüştüğünü ortaya koyuyor. Aslam ve Turper-Alışık’ın belirttiği gibi, Suriyeli mültecilerin öykülerindeki/deneyimlerindeki anlatılar ile finansal destek ya da kriminalize eden söylemlerin mezenformasyonu ürettiği ve mezenformasyonun etkisiyle yerli topluluk ile sosyal deneyimlerin ve temasın zorlaştığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda yazarlar yerli topluluk ile sosyal ilişkilerde bir mesafe oluştuğuna ve entegrasyon yerine asimilasyonun bir kültürleşme stratejisine dönüştüğüne işaret ediyor. Son olarak yazarlar çözüm çerçevesinde “mücadelede isteksizliğin” var olduğunun altını çizerek yanlış bilgi düzeltilmesinden ziyade sivil toplum kuruluşları tarafından göçle ilgili yanlış bilgilerle mücadele etmenin dayanıklılık oluşturma benimsenmesi açısından daha uygun bir strateji olarak tavsiye ediyorlar.

Bilginin yayılımında sıradan sosyal medya kullanıcılarının rolünü irdeleyen **Gülden Özkan**, sosyal medya platformları aracılığıyla doğruluğu ispatlanmamış bilgilerin ne kadar kolay bir şekilde yeniden üretildiğini gösteriyor. “**Twitter Kullanan Ebeveynlerde Covid-19 Aşı Karşıtlığı: Tematik Bir Analiz**” başlıklı çalışmasında Türkiye’de 18 yaş altındaki çocuklara Covid-19 aşısı yapılmasına karşı olan ebeveynlerin gerekçelerini incelemek için Twitter’da oluşturulan etiketler altında ebeveynler tarafından yazılan paylaşımlar ile bir analiz sunuyor. Covid-19 aşısının çocuklara yapılmasına karşı olan ebeveynlerin yedi tema çerçevesinde görüşlerini ve tutumlarını paylaştıklarını saptayan Özkan, bu temaları hastalık merkezli, aşı merkezli, din merkezli, güven merkezli, milliyetçilik merkezli, çocuk merkezli ve halk merkezli gerekçeler olarak sıralıyor Aşı karşıtlığı için dile getirilen gerekçeleri kendi aralarındaki ilişkileri üzerinden de ele alan Özkan “ticari kazanç”, “bilimsel veri yetersiz” ve “hastalık yok bu bir oyun” gibi argümanların kol kola gittiği gerçeğini gözler önüne sererek, aşı ile ilgili bilimsel verinin az olduğuna ve yan/uzun vadeli etkilerin belirsizliğine dair değinen görüşlerin de en sık tekrarlanan içerikler arasında yer aldığını gösteriyor.

Sayımızın Görüşler Bölümü ise **Suncem Koçer**’in “**Bir İnsan ve toplum Problemi Olarak Yanlış Bilgi**” yazısı ile başlıyor. Yazar yanlış bilgiyi küresel bir mesele olarak tanımladıktan sonra çözümlerin de dayanıklılık ve direnç bağlamında küresel olması gerektiğinin altını çiziyor. Koçer vatandaşların siyasi seçkinleri ve haber kaynaklarını değerlendirmelerinde güvensiz olduklarını belirtirken teknolojinin dışarısında kalan alanların, yani algoritmaların, platform mimarilerinin veya botların ötesinde, sıradan sosyal medya kullanıcılarının rolünü vurgulayarak önleyici faaliyetlere de dikkat çekiyor. Bu minvalde Koçer Infodemi Lab araştırmasının sonuçlarının işaret ettiği kullanıcıların hüküm vermek ilgili işe koştuğu dört mekanizmadan bahsediyor: haberin metinsel özellikleri, haber kaynağına mesafe/yakınlık, politik ipuçları ve kredibilite. Yazara göre bu mekanizmalar kullanıcıların karşılaştıkları bilgiyi yanlış veya doğru olarak değerlendirmeleriyle doğrudan ilişkili görünmektedir. Politik ipuçları mekanizmasından örnek verecek olursak, kullanıcılar kendi görüşleriyle uyumlu olmayan kaynaklardan gelen bir bilgi/haber ile karşılaşıyorsa “yanlış bilgi” hükmü verebiliyorlar. Bu açıdan güven ve güvensizlik yanlış bilgi yayılımı ve çözümü açısından oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkıyor.

Görüşler Bölümü’ndeki ikinci makalemiz ise, infodeminin tıp alanındaki sonuçlarından biri olan aşı karşıtlığını ele alıyor. **Işıl Arıcan** ve **Selim Badur** tarafından yazılan “**Bilgi Düzensizlikleri ve Infodemi için Bir Örnek: Aşı Karşıtlığı**” başlıklı makalede yazarlar, günümüzdeki “aşı karşıtlığının” yeni olmadığını, fakat dijital ortamlarda yayılan yanlış bilgilerin ve komplolarının önemli bir güven sorunu yarattığını tartışıyorlar. Arıcan ve Badur çalışmalarında tarihsel bir perspektif ile aşılardan enfeksiyon hastalıkları ile mücadelede en etkili koruma yöntemi olduğunu tartıştıktan sonra aynı zamanda konunun “aşı karşıtlığı” boyutunu ele alarak bireylerin geçmişten getirdikleri aşı ile ilgili tereddütlerinin günümüzde de sürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu noktada, Arıcan ve Badur, “aşı karşıtı” olan kişilerin homojen bir grubu temsil etmediklerini ve bahsi geçen karşıtlığı körükleyen bazı etmenlerin olduğunu belirtiyor-

lar. Yazarlara göre bu etmenler toplumsal hafıza zayıflığı, ebeveynlerin güvenlik ve etkinlik endişeleri, doğallık arayışı, bilime güvensizlik ve komplo kuramları olarak sıralanıyor. Bu bağlamda ebeveynlerin güvenlik ve etkinlik endişelerinde “koruyucu” endişeler öne çıkarken aşılarda ilgili aynı grubun cevap arama süreçlerinde yanlış bilgi ve komplo kuramlarına maruz kalmaları bahsi geçen endişeleri derinleştiriyor. Yazarlara göre, aşı karşıtlığı doğaya yönelim ile ilişkili olarak nesnelerin veya maddelerin “doğal” olmasının faydalı olarak tanımlanmasından kaynaklanıyor ve aşı karşıtı propaganda siteleri “doğallık arayışı” çerçevesinde aşılarda mesafe yaratabiliyor. Son olarak, yazarlar bilime olan güvensizlik ve komplo kuramlarının aşı karşıtlığını derinleştirdiğini iddia ediyorlar.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız farklı konular, temalar, yöntemler ve bulguları derleyen *Reflektif*'in bu sayısından keyif alacağımızı umuyoruz. İyi okumalar dileklerimizle....